

АНДРАГОГІКА: ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Л.М. Чхайло

Україна, м. Суми, КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Необхідність розвитку освіти дорослих в Україні обумовлена динамікою соціального і науково-технічного прогресу, змінами в змісті і характері праці і суспільної діяльності людей, раціонального використання вільного часу. Поворот до освіти дорослих в нашій країні викликаний також запитами ринку праці, головними вимогами якого до фахівця стають компетентність і професіоналізм.

На сучасному етапі основою розвитку системи освіти дорослих є неперервна професійна освіта дорослих, яка сприяє швидкій адаптації людей до швидкоплинних умов праці, підвищуючи тим самим їх матеріальний та культурний рівень, стимулюючи розвиток культури та економіки країни загалом.

Самоосвітня діяльність дорослої людини залежить від досягнутого рівня освіти, ступеню оволодіння професією, професійної майстерності, прояву пізнавальних і професійних інтересів тощо. Організація навчання дорослих на науковій основі базується на знаннях особливостей розумової діяльності людини на різних вікових етапах.

Сучасний рівень вивченості проблеми становлення та розвитку освіти дорослих можна прослідкувати за допомогою низки досліджень, що присвячені різним аспектам теорії і практики. Різноманітні аспекти навчання дорослої людини відображені й у дослідженнях українських вчених: С.Я. Батишева, Н.М. Дем'яненко, Т.М. Десятова, І.А. Зязюна, В.С. Ледньова, І.Л. Лікарчук, В.І. Лугового, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєвої, Г.Г. Філіпчука та ін. Аналіз цих досліджень свідчить про те, що освіта дорослих в Україні – перспективний напрям у системі неперервної освіти. Українські вчені вважають, що завданням андрагогіки є опрацювання змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання дорослих. Слід зазначити, що андрагогічна модель навчання відрізняється від загальновідомої педагогічної моделі.

Найважливішими принципами освіти дорослих у зв'язку з вище означеним є: її гуманістична спрямованість, особистісна орієнтація, інтеграція з іншими психолого-педагогічними науками, забезпечення послідовності в освіті, забезпечення

неперервності розвитку особистості на протязі всього життя з врахуванням попередньої освіти та професійного досвіду людини, диференціація та індивідуалізація освітніх програм, варіативність процесу навчання.

Провідною концепцією організації і розвитку освіти другої половини ХХ століття стала концепція неперервної освіти. Концепція неперервної освіти базується на ідеї навчання людини протягом всього її свідомого життя. Причиною прагнення до постійного навчання є, як вважають психологи, властиве людині прагнення до самовдосконалення, до виявлення своїх потенційних можливостей, до досягнення нею визначених цілей, прояву своєї загальнолюдської й особистісної сутності тощо.

Концепція неперервної освіти передбачає більш раціональний розподіл періодів навчання і трудової діяльності людини протягом всього її життя; розподіл навчання на фази первісної і наступної освіти; набуття особистістю необхідних умінь, навичок, знань, компетентностей, якостей, ціннісних орієнтацій в міру виникнення потреби в них. Таким чином, неперервна освіта – це спосіб життєдіяльності людини, процес здобуття нею необхідних знань, набуття умінь, навичок і якостей у міру виникнення потреби в них, що відбувається протягом всього життя людини [3].

Головним принципом освіти дорослого Т. Г. Браже вважає її гарантовану результативність (обов'язковість задоволення потреб людини у підвищенні життєвого її рівня шляхом отримання певних освітніх послуг) [1].

Вихідні основи андрагогіки можна сформулювати так:

- тому, хто навчається, належить провідна роль у процесі навчання;
- дорослий, який навчається, прагне до самореалізації, самостійності, самоврядування й усвідомлює себе таким;
- дорослий, який навчається, володіє життєвим досвідом, який може ним використовуватися як важливе джерело навчання як для самого себе, так і його колег;
- доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми й досягнення конкретної мети;
- дорослий, який навчається, розраховує на невідкладне використання отриманих у ході навчання умінь, навичок, знань та якостей;
- навчальна діяльність дорослого в значній мірі детермінується тимчасовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними факторами, які або обмежують, або сприяють процесу навчання;

- процес навчання дорослого організований у вигляді спільної діяльності того, хто навчається, і того, хто вчить.

За твердженням видатного російського науковця у галузі андрагогіки С.І.Змейова, доросла людина – це особа, що володіє фізіологічною, психологічною, соціальною, моральною зрілістю, економічною незалежністю, життєвим досвідом і рівнем самосвідомості, достатніми для відповідального самокерованого поведіння [2, с.27].

Сьогодні не існує єдиного наукового визначення терміну «доросла людина», але узагальнюючи відповідні визначення різних науковців, до дорослих людей можна зарахувати будь-яку людину, яка в житті поводить усвідомлено й відповідально, яка зайнята певною справою, тобто має відносно сформовані фізіологічні й психологічні функції. Доросла людина відрізняється досить високим рівнем самосвідомості: вона усвідомлює себе усе більш самостійною, самокерованою особистістю, незалежною в матеріальному (економічному), юридичному, моральному, психологічному відношеннях а також має значний власний життєвий досвід.

Навчання дорослих розглядається як двобічна діяльність, що передбачає передачу й набуття знань, умінь, навичок, якостей і моральних цінностей [4, с. 11]. Будь-яка технологія навчання містить сукупність певних форм, методів, прийомів, засобів, що дозволяють досягти запланованих результатів. Технологія навчання дорослого учня організовується у формі спільної діяльності того, хто навчає і того, хто навчається, на всіх етапах їх проектування та впровадження. Виходячи з цього, С. Змейов виокремив основні андрагогічні принципи, які покладені в основу теорії навчання дорослих:

1. Пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність тих, хто навчається, є основним видом навчальної роботи дорослих учнів і тлумачиться як самостійне здійснення організації процесу свого навчання, а не як самостійна робота як вид навчальної діяльності.
2. Принцип спільної діяльності передбачає спільну діяльність тих, хто навчається, з тими, хто навчає, а також з іншими учасниками щодо планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання.
3. Принцип опори на досвід того, хто навчається. Згідно з цим принципом життєвий досвід того, хто навчається, використовується як одне з джерел навчання самого учня і його товаришів.

4. Індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожен, хто навчається, спільно з тим, хто навчає, а в деяких випадках і з іншими учнями, створює індивідуальну програму навчання, що орієнтована на конкретні освітні потреби і цілі навчання і враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, особливості того, хто навчається.
5. Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання і оцінювання результатів навчання.
6. Контекстність навчання. Відповідно до цього принципу навчання спрямоване на конкретні, життєво важливі для дорослого цілі, орієнтоване на виконання ним соціальних ролей або вдосконалення особистості, будується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності того, хто навчається, його просторових, часових, професійних, побутових факторів або умов.
7. Принцип актуалізації результатів навчання. Цей принцип передбачає невідкладне застосування на практиці набутих дорослим учнем знань, умінь, навичок, якостей.
8. Принцип елективності навчання передбачає надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання, а також тих, хто з ним навчається.
9. Принцип розвитку освітніх потреб. За цим принципом оцінювання результатів навчання здійснюється шляхом виявлення реального ступеня засвоєння навчального матеріалу і визначення тих матеріалів, без засвоєння яких не можливе досягнення поставленої мети навчання. Процес навчання також будується за цілями формування у тих, хто навчається, нових освітніх потреб, конкретизація яких здійснюється після досягнення певної цілі навчання.
10. Принцип усвідомленості навчання передбачає усвідомлення тим, хто навчається, і тим, хто навчає, всіх параметрів процесу навчання і своїх дій щодо організації процесу навчання [6].

Важливою умовою ефективної організації процесу навчання дорослих є створення сприятливої психологічної атмосфери навчання, яка характеризується, перш за все, взаємною повагою учасників процесу навчання, доброзичливими відносинами між ними, взаємодопомогою та співпрацею. При навчанні дорослих важливо: відмова від критики і покарань учасників процесу навчання, забезпечення умов для вільного висловлення думок; повага до плюралізму життєвих позицій. Дорослі можуть

навчатися через досвід; через спостереження і рефлексію; за допомогою абстрактної концептуалізації; шляхом активного експериментування.

Особливостями планування процесу навчання дорослих є те, що воно здійснюється у процесі навчання кожного, хто навчається, і за активної участі того, хто навчається. Важливим аспектом у системі навчання дорослих є створення умов для реалізації процесу навчання. Зокрема, фізичних, психологічних і навчально-методичних. Створення фізичних умов передбачає наявність приміщень, що відповідають цілям навчання і кількості учасників навчального процесу, а також для організації самого процесу навчання та відпочинку. При навчанні дорослих необхідно, щоб розміщення робочих місць було таким, щоб ті, хто навчаються, могли вільно спілкуватися як із викладачем, так і між собою.

Суттєву роль для навчання дорослих відіграють науково-методичні матеріали. Їх розробка базується на принципах науковості, доступності, системності та послідовності. Основною особливістю навчально-методичних матеріалів для навчання дорослих є їх зорієнтованість на самостійну діяльність тих, хто навчається, що висуває певні вимоги до змісту та оформлення цих матеріалів.

Так, авторський колектив навчального посібника за редакцією С.Г.Вершловського розглядає андрагогіку як науку, що пізнає й узагальнює практику освіти дорослих, створює теоретичні й методичні основи діяльності дорослої людини та допомагає їй придбати загальні й професійні знання, засвоїти досягнення культури і сформувані або переглянуті життєві принципи.

Основне положення андрагогіки, на відміну від традиційної педагогіки, полягає в тому, що провідну роль в процесі навчання грає не учитель, а учень. Функцією повчального в цьому випадку є надання допомоги учневі у виявленні, систематизації, формалізації особистого досвіду останнього, коректуванні і поповненні його знань. В цьому випадку відбувається зміна пріоритетності методів навчання. Андрагогіка замість лекційних переважно передбачає практичні заняття, часто експериментального характеру, дискусії, ділові ігри, кейси, вирішення конкретних виробничих завдань і проблем. Крім того, міняється підхід до отримання теоретичних знань. На перше місце виходять дисципліни, що містять інтегрований матеріал по декількох суміжних областях знань.

Отже, освіту дорослих можна визначити як сферу освітніх послуг для осіб, віднесених до дорослих, які навчаються. Саме розвиток цієї сфери освіти привів до

значних змін сучасної освіти, благодійно вплинув на розвиток формальної, традиційної освіти і привів до появи нових форм і видів навчання людей у різному віці. Розвиток дорослих поставив перед ученими, які займаються проблемами освіти, нові питання й проблеми, змусив переглянути деякі погляди на сам процес навчання, на освітню справу.

Література:

1. Браже Т.Г. Принципы оценки деятельности андрагога [Текст]: (Образование взрослых) / Т.Г. Браже // Педагогика. - 2000.-№6. - С.18-20.
2. Змеев С.И. Основы андрагогики / С.И. Змеев. – М.: Наука, 1999.
3. Змеёв С.И. Становление андрагогики: развитие теории и технологии обучения взрослых: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора пед. наук: спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / С.И. Змеёв. – М., 2000. – 44 с.
4. Змеёв С.И. Технология образования взрослых: учеб. пособ. / С.И. Змеёв. – М.: Академия, 2002. – 160 с.
5. Сігаєва Л.Є. Мартіросян О.І. Неперервна освіта дорослих: історикопедагогічний аналіз / Л.Сігаєва, О.Мартіросян // Педагогічний процес: теорія і практика. Зб. Наук. Праць. Вип.3. К.: ІНТЕРТЕХНОДРУК. 2007. – С.183-195.
6. Сорочан Т.М. Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти на андрагогічних засадах [Електронний ресурс] / Т.М. Сорочан, О.М. Рудіна. – Режим доступу: http://www.loippo.lg.ua/conf_gozv_prof.doc (21.03.2014).